

HISTORIA KIŁY I POMOCY DERMATOLOGICZNO - WENEROLOGICZNEJ W GRODNI

History of syphilis and dermatologic and venereal care in grodno

DMITRIJ KHVORIK^{1 A,D,E,F}
ADAM KUDRIAWIEC^{1 B,F}
ANDRZEJ SZPAKOW^{2 B,D,E}
TATJANA SZINKOWICZ^{3 B,D}

1 Państwowy Uniwersytet Medyczny w Grodnie. Katedra Dermatologii i Wenerologii, Belarus
2 Państwowy Uniwersytet im. Janka Kupały w Grodnie. Katedra Medycyny Sportowej i Rehabilitacji, Belarus
3 Grodzieńska Obwodowa Poradnia Dermatologiczno-Wenerologiczna, Belarus

A- przygotowanie projektu badania (study design), **B-** zbieranie danych (data collection), **C-** analiza statystyczna (statistical analysis), **D-** interpretacja danych (data interpretation), **E-** przygotowanie maszynopisu (manuscript preparation), **F-** opracowanie piśmiennictwa (literature search), **G-** pozyskanie funduszy (funds collection)

Streszczenie

Artykuł zawiera historyczne dane na temat rozwoju pomocy wenerologicznej w Grodnie i regionie na przestrzeni ostatnich stuleci. Autorzy opisują historię, epidemiologię i czynniki ryzyka kiły. Przedstawione dane ilustrują historię leczenia i profilaktyki chorób przenoszonych drogą płciową na Grodzieńszczyźnie w okresie od pierwszej połowy XVIII w. do końca wieku XX. Informacje te zaczerpnięto z dokumentów zachowanych w Archiwum Państwowym Obwodu Grodzieńskiego. W artykule opisano konkretne fakty świadczonej pomocy chorym z kiłą w różnych okresach historycznych. Zwrócono szczególną uwagę na zapobieganie chorobom przenoszonym drogą płciową wśród żołnierzy i ludności chłopskiej, zorganizowanie działań policji przeciwko prostytutce. Przedstawiono wdrażanie propozycji rozwijania w różnych okresach historycznych programów szkoleniowych zapobiegających kile i chorobom przenoszonym drogą płciową wśród pracowników fabryk i kontyngentu wojskowego. W celu zapewnienia opieki pacjentom w latach 1921-1939. zostały otwarte w Nowogródku ośrodki zdrowia z kierunkiem profilaktycznym i klinika wenerologiczną. Autorzy przedstawiają krótką historię utworzonych po 1944 roku poradni dermatologicznej i wenerologicznej oraz Katedry Dermatologii i Wenerologii przy Instytucie i na Uniwersytecie Medycznym w Grodnie. Przedstawiono lekarzy i naukowców, którzy ukształtowali służbę dermatologiczną i wenerologiczną Grodzieńszczyzny.

Summary

The article provides historical data on the development of dermatological-venereal aid in Grodno region over the last centuries. The authors describe the history, epidemiology and risk factors of syphilis in Grodno. The data present the history of treatment and prevention of sexually transmitted infections from the beginnings of the 18th century until the end of the 20th century. The information has been collected on the basis of medical documents stored by the Grodno National Archives. The article comprises unique facts of the treatment provided for the infected in various historical periods. Special attention was paid to the prevention of the disease among soldiers and peasants and the actions undertaken by the police against prostitution. The informative programs which were implemented among factory workers have also been presented. To ensure proper health care, new clinics with the preventive units were opened in Nowogródek along with the Venereal Clinic. The authors include short history of the dermatological and venereal units as well as the Dermatological and Venereal Departments in the Medical Academy in Grodno. The doctors and scientists who contributed to dermatological and venereal treatment in Grodno Region were mentioned.

Key words: syphilis, history, dermatological and venereal care, Grodno.

Grodno w Imperium Rosyjskim

W 1801 roku Grodno zostało stolicą Gubernii Grodzieńskiej. W dokumentach z pierwszej połowy XVIII wieku, zachowanych w Archiwum Państwowym Obwodu Grodzieńskiego, odnotowano wzrost chorób przenoszonych drogą płciową, głównie kiły. Ogniska kiły powszechne były w wojsku, wśród rolników i kobiet swobodnych obyczajów (prostyutek). W tych latach zagadnienia profilaktyki chorób przenoszonych drogą płciową kontrolowało państwo poprzez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych [1].

Znani lekarze sifilidolodzy z Grodna

Informacje o lekarzach, którzy zajmowali się leczeniem i profilaktyką chorób przenoszonych drogą płciową jest niezbyt wiele. Wśród nich dominuje postać Ilii Solomonowicza Kulkina, który został powołany jako „specjalny lekarz do opieki nad prostytutkami” z nagrodą 500 rubli rocznie (absolwent Akademii Medyko-Chirurgicznej w Petersburgu). W dokumentach archiwalnych pojawia się też nazwisko Szweda Karla Adolfa, lekarza zajmującego się chorobami dziecięcymi i chorobami przenoszonymi drogą płciową (absolwent Uniwersytetu Moskiewskiego). Doktor Władisław Iwanowicz Kalenkiewicz leczył choroby skóry, choroby układu moczowo-płciowego i ginekologiczne (absolwent Uniwersytetu w Dorpacie) [1].

W archiwum znajdują się informacje, iż 14 czerwca 1844 r. do powiatowych i miejskich lekarzy została wysłana instrukcja, jak badać ludzi z chorobami przenoszonymi drogą płciową. Według powyższego dokumentu w wyniku kontroli musi być napisany szczegółowy protokół. Lekarze powinni zwracać uwagę na ludzi żyjących w trudnych warunkach społecznych, sprzedających wódkę, szczególnie na żony i matki żołnierzy oraz osoby podróżujące w poszukiwaniu pracy [1].

Domy publiczne w Grodnie

Domy publiczne w Grodnie różniły się standardem, co miało swoje odzwierciedlenie w cenach usług: w „szlachetnym pokoju” - 1 rubel, w „żołnierskim” - 50 centów za 2 godziny. Kierować domem publicznym mogły tylko kobiety. Prostytutki powinny były zarejestrować się na policji i zamiast paszportu otrzymać bilet. W Grodnie oficjalnie zatrudnionych było 60-80 prostytutek, ale wiele kurtyzan - dam lekkich obyczajów „pracowało” nielegalnie. Według spisu z 1887 roku większość prostytutek to Białorusinki, na drugim miejscu - Polki, a trzecie miejsce zajmowały Żydówki [2].

Pierwszy dom publiczny w Grodnie otwarto w pobliżu kościoła Bernardynów. Sytuacja ta rozgniewała wiernych i ksiądz musiał napisać petycję z prośbą o jego zamknięcie. Z raportu policyjnego z 1876 roku dowiadujemy się, że w nocy 30 września pijany oficer z kolegami przyszedł do domu publicznego Kucharskiej. Obrażony na dziewczynę Jasińską, rzucił

we właścicielkę lampą naftową. Kobiety zmarły od oparzeń [2].

Kiła wśród kobiet prostytutek

Wśród archiwalnych dokumentów zachował się raport z 24 grudnia 1821 roku, skierowany do gubernatora Grodna, w którym generał Rosen domaga się przeprowadzania przez policję badań lekarskich kobiet, zwłaszcza prostytutek. Po zdiagnozowaniu choroby wenerycznej - zdaniem autora raportu - chorych powinno się leczyć i eksmitować z miasta. 14 marca 1836 roku członek rady lekarskiej, Sawicki zbadał 40 kobiet uprawiających prostytucję. Okazało się, że 14 z nich jest zarażonych chorobą weneryczną [1, 3].

Według raportu grodzieńskiego lekarza rejonowego lekarza w 1897 roku przebadano 1745 kobiet. Podczas badania prostytutek z 4 domów publicznych w Grodnie stwierdzono 17 z nich - kiłę, a u 15 - rzeżączkę [3].

W sierpniu 1836 roku na posiedzeniu rządu województwa grodzieńskiego stwierdzono, że:

W Grodnie jest wiele kobiet zaangażowanych w «niewłaściwe zachowanie», w wyniku rozprzestrzeniają się choroby. W związku z tym policjanci zostali pouczeni, aby zakazać utrzymywania w domach zgromadzonych ludzi z podejrzanym zachowaniem, jeśli to konieczne, wziąć je pod ścisłą kontrolę. W szpitalach polecono zbadać pacjenta, żeby dowiedzieć się, od kogo się zaraził. Dziewczyny, wdowy żołnierzy i ich córki powinni być zbadane pod względem chorób przenoszonych drogą płciową. Jeżeli jest to konieczne za rozpusty można wysłać ich na Syberię.

Zgodnie z rozporządzeniem ministra spraw wewnętrznych z 1844 roku prostytutki musiały poddawać się badaniom lekarskim 2 razy w tygodniu i również 2 razy w tygodniu wykapać się. Zobowiązano je również do mycia intymnych części ciała w zimnej wodzie przed i po stosunku. Wiek tych kobiet był ograniczony. Nie mogły mieć mniej niż 16 lat [1].

Kiła wśród ludności wiejskiej

Gubernator grodzieński w styczniu 1829 roku wydał przepisy, których przestrzeganie miało zapobiegać chorobom przenoszonym drogą płciową w ludności wiejskiej:

[...] z większości województw, chłopcy na jakiś czas wyjeżdżają do stolicy i innych dużych miast na zarobki i mogą wnieść do rodziny taką złośliwą chorobę jak syfilis [3].

W 1840 roku dr Sadowski z Lidy posiadał informacje na temat występowania kiły w pewnej rodzinie ze wsi Kulowcy: mąż zaraził się od żony zarażonej przez żołnierza. Według lekarza rejonowego z miasta Słonim od 1 września do 13 października 1870 roku we wsi Lyski i Ednaczy zdiagnozowano 15 chorych z kiłą, w listopadzie - 42, w grudniu - 44. Choroby pojawiły się po zakwaterowaniu we wsi kozaków [1].

Dla pacjentów przygotowano oddzielne domki, leczenie było prowadzone pod nadzorem sanitariuszy

medycznych, niektórzy pacjenci zostali wysłani do powiatowych i miejskich szpitali. Do leczenia pacjentów stosowano chlorek rtęci, jodu i jodku potasu [1].

Kiła wśród wojskowych

Zwrócono szczególną uwagę na zapobieganie chorobom przenoszonym drogą płciową w wojsku. Do żołnierzy Okręgu Wileńskiego (1 listopada 1882 roku) został wydany rozkaz numer 211, w którym pułkowym dowódcą nakazano wysłać lekarzy do medyczno-policyjnych komisji (jeden lekarz i jeden oficer do analizy występowania chorób przenoszonych drogą płciową wśród niższych rangą żołnierzy i ludności cywilnej). Zwrócono uwagę na dokładne przestrzeganie zasad w medycynie wojskowej i badano cotygodniowo podoficerów niższego szczebla wojskowego [1].

Profilaktyka

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Rosji 25 października 1843 roku nakazało gubernatorowi w Grodnie: *zwiększyć nadzór nad prostytucją, organizować comiesięczne i niezapowiedziane inspekcje w domach publicznych, tawernach, pubach*. 14 grudnia 1843 roku MSW przekazało gubernatorowi w Grodnie informacje dotyczące identyfikacji pacjentów z chorobami przenoszonymi drogą płciową, „które swoim rozpowszechnieniem mogą wstrząsnąć fundament dobrego samopoczucia i stanu zdrowia fizycznego ludzi.”

W odpowiedzi regularnie przekazywane były dane o sytuacji epidemiologicznej posterunkowych z Grodna, Brześcia, Dragiczyna, Sokółki, Wołkowyska, Białegostoku, Słonimia, Kobrina oraz nazwiska pacjentów i prostytutek [3].

W tym samym czasie pojawiła się propozycja objęcia programami szkoleniowymi w sprawie problemu kiły i chorób przenoszonych drogą płciową pracowników fabryk i kontyngentu wojskowego. Uznano, iż gminny i powiatowy lekarz powinien badać żołnierzy powracających do domu. O analizę uzyskanych informacji poproszono miejskiego lekarza z Białegostoku, Nikołaja Iwanowicza Głowackiego.

1 listopada 1897 roku odbyło się spotkanie Zarządu Wojewódzkiego, gubernatora, wice-gubernatora, wojewódzkich i powiatowych przywódców szlachty, inspektoratu medycznego, głównego lekarza szpitala, policjantów, powiatowych i wojskowych lekarzy, niektórych oficerów, policjantów i prokuratorów, na którym przeanalizowano sytuację w zakresie rozpowszechnienia chorób przenoszonych drogą płciową i stwierdzono postępy w walce z patologią wenerologiczną. Stwierdzono, iż główną przeszkodą w skutecznym zwalczaniu kiły na terenach wiejskich jest niski poziom świadomości społeczeństwa. Proponowano zastosować w kontaktach ze społeczeństwem takie formy zapobiegawcze, jak: czytanie książek z obrazkami wyjaśniających objawy choroby, zaprosić do pracy w biurze profilaktycznym 2 lekarzy z pensją 1500 rubli/rok i 1000 rubli na pokrycie kosztów wyjazdów

w delegacje. Nakazano organizowanie opieki medycznej w miejscach, gdzie zbierają się ludzie (targi) oraz specjalnej kontroli sanitarnej w systemach wodnych: Dnieprobugskim i Kanału Ogińskiego [1].

W celach profilaktycznych została organizowana medyczna opieka nad dziećmi w szkołach i domach dziecka. Dofinansowano dodatkowo personel medyczny. Zapewniono bezpłatne leczenie pacjentów z rejonów wiejskich i umieszczono 180 łóżek w wiejskich szpitalach Gubernii Grodzieńskiej. Zamierzano utworzyć 400 łóżek w szpitalach w Grodnie, Białymstoku, Brześciu, Kobryniu i 200 łóżek w Sokółce, Bielsku, Prużanie, Słonimiu i Wołkowysku.

Grodno w Rzeczypospolitej Polskiej (1921-1939)

W latach 1921-1939 Grodno było miastem powiatowym, położonym w województwie białostockim. Niestety, informacje na temat udzielania pomocy wenerologicznej z tego okresu w Archiwum Państwowym Grodzieńszczyzny są kruche. Instytucje medyczne były utrzymywane przez państwo, samorządy lokalne, fundusze ubezpieczeniowe i organizacje publiczne. W 1922 roku zorganizowano nadzór policji nad prostytucją w Grodnie. Prostytutki, legitymujące się paszportem, mogły mieszkać w wynajętych apartamentach w centrum miasta [2].

W 1923 roku otwarto pierwszą klinikę wenerologiczną w Nowogródku. W 1933 roku na terenie województwa funkcjonowały trzy laboratoria badające choroby weneryczne, finansowane z budżetów lokalnych i państwowych. W tych latach zaczęto otwierać ośrodki zdrowia z kierunkiem profilaktycznym. Większość ośrodków składała się z trzech oddziałów: przeciwko jaglicy, gruźlicy i chorobom wenerycznym. Do leczenia kiły w ośrodkach zdrowia bezpłatnie wydawano salwarsan.

Według raportu wojewody w Białymstoku w 1934 roku zanotowano 954 przypadki rzeżączki, a wśród prostytutek zdiagnozowano 7 pacjentek z kiłą, 245 – z rzeżączką. Ulica Gubierta w Grodnie (teraz ul. Telmana) stała się ulicą Czerwonych Latarni. Na niej kurtyzany poszukiwały klientów, których następnie prowadziły do apartamentów lub pokojów w hotelu „Royal” (teraz restauracja „Białystok”) [2].

Grodno w ZSRR

Od września 1939 roku w Grodnie, w celu zapewnienia opieki pacjentom z chorobami wenerycznymi, otwarto poradnię. 16 lipca 1944 roku po zajęciu miasta przez Armię Czerwoną głównym lekarzem w poradni dermatologicznej i wenerologicznej został dr Grigoryj Szilajew. W kwietniu 1946 roku w celu zwiększenia wykrywania i zapobiegania chorobom przenoszonym drogą płciową w Grodnie otwarto przychodnię całodobową. W lipcu 1948 roku poradnia została przeniesiona do kliniki na ul. Socjalistycznej 37 (obecnie mieści się tam urząd ochrony socjalnej ludności), a pod koniec 1965 roku - na ul. Czapajewa

10 (teraz ul. Wasilka). Od 2014 roku klinika będzie zlokalizowana na ulicy Budziennego 2 (obecnie szpital rehabilitacyjny i kolejowy).

Dom i Klinika Woroszylskich

Rodzina Woroszylskich przeniosła się do Grodna pod koniec XIX wieku. Wtedy wiele osób uciekło z żydowskich osiedli miasta w poszukiwaniu pracy. Jakow Woroszylski rozpoczął pracę w fabryce tytoniu Szereszewskich w Grodnie, starał się dać swoim dzieciom dobre wykształcenie i kupił dom na ulicy Rydza-Śmigłego 8 (tu obecnie znajduje się klinika dermatologiczno-wenerologiczna). Jego syn George (Gershon) studiował na Uniwersytecie w Królewcu i został ginekologiem. Od końca 1920 roku praktykował medycynę w Grodnie w swoim domu i został uznany za najlepszego położnika w mieście. Po II wojnie światowej Woroszylski wyjechali do Polski [4].

Syn Grzegorza, Wiktor został sławnym polskim poetą i tłumaczem. Klinika Woroszylskiego kontynuowała pracę jako szpital, przekształcony następnie w oddział położniczy, a później w szpital dermatoweneryczny. Dlatego zwrot „iść na ulicę Czapajewa” zyskał specjalne znaczenie i trwale zakorzenił się w miejskim folklorze [4].

Klinika i Katedra Dermatologii

9 sierpnia 1958 roku w Grodnie zorganizowano Uniwersytet Medyczny. W roku 1962 utworzono Klinikę i Katedrę Dermatologii i Wenerologii. Ze względu na brak personelu naukowego wykłady czytał Nikolai F. Pawłow, który od 1951 roku kierował Katedrą Dermatologii i Wenerologii Białoruskiego Medycznego Instytutu Kształcenia Podyplomowego [5].

Pierwszy kierownik Katedry, Lydia Illarionovna Gokinajewa pochodziła z rosyjskiej Północy, urodziła się w 1905 roku w miejscowości Mezga niedaleko Wołogdy. Po ukończeniu Instytutu Kultury Fizycznej im. Lesgafta w Leningradzie pracowała jako kierownik Wydziału WF Instytutu Studiów Wschodnich. Absolwentka Medycznego Instytutu im. I. Pawłowa w Leningradzie, który ukończyła z wyróżnieniem, rozpoczęła pracę w Leningradzie na studiach na Wydziale Chorób Wenerycznych i Skóry. W latach 1963-1977 była kierownikiem Katedry Chorób Skóry i Chorób Wenerycznych Grodzieńskiego Instytutu Medycznego. Biorąc pod uwagę jej ogromne naukowe doświadczenie organizacyjne można nazwać ją założycielem Katedry. Zmarła i została pochowana w Grodnie [6].

W latach 1978-1987 Katedrą Chorób Skóry i Chorób Wenerycznych Grodzieńskiego Państwowego Instytutu Medycznego kierował profesor L. Szewlakow – również przedstawiciel leningradzkiej szkoły naukowej. Jego badania naukowe były poświęcone aktywności enzymów u pacjentów z ropnym zapaleniem skóry oraz znaczeniu patologii jelita cienkiego w patogenezie alergicznego zapalenia skóry. W 1987 roku profesor Szewlakow wrócił do Leningradu [5, 7].

W latach 1988-2004 Katedrą kierował dr P. Gulaj – wybitny naukowiec z dziedziny badań poświęconych peroksydacji lipidów u pacjentów z przewlekłymi chorobami skóry. Zmarł 23 listopada 2004 roku, pochowano go w Grodnie [5, 6].

Dziś Klinika Dermatologii i Wenerologii przeżywa renesans. Młodzi już podczas studiów bierze aktywny udział w poważnych pracach naukowych Katedry. Młodzi naukowcy robią wszystko dla rozwoju Katedry i Kliniki Dermatologii Uniwersytetu Medycznego w Grodnie zgodnie z najlepszymi tradycjami swoich nauczycieli [5, 7].

Piśmiennictwo

1. Kudryavets AV. *Pomoc dermatologiczno - wenerologiczna w Grodnie (kronika wydarzeń, ludzi, problemy)*. Grodno; 2009: 110-130.
2. Czerkes T. Historia domów publicznych w Grodnie [cyt. 22 marca 2012]. Dostępny na URL: <http://news.open.by/region/76256>
3. Gulaj PD. *Historia pomocy dermatologiczno - wenerologicznej w Grodnie*. Medycyna Białorusi w 21 stuleciu. Materiały 8 republikańskiej konferencji naukowej na temat historii medycyny; Grodno: GrGMU; 1998: 49-50.
4. Czerwona księga Grodna: Czapajewa, 8 - dom rodziny i klinika Woroszylskich. Grodnie [cyt. 23 listopada 2012]. Dostępny na URL: www.gr.by
5. Khvorik DF. *Przeszłość i teraźniejszość Katedry Dermatologii i Wenerologii Grodzieńskiego Państwowego Uniwersytetu Medycznego*. Aktualne problemy chorób przenoszonych drogą płciową. Materiały II Sympozjum; Grodno: GrGMU; 2008: 9-13.
6. Gulaj PD, Tsarikovich VS. Do 70-rocznicy Gokinaevoy LI. *J Dermatol Venereol* 1976;6: 89-90.
7. Garelik PV, Tishchenko EM. *50 lat Grodzieńskiego Państwowego Uniwersytetu Medycznego: wydarzenia i biografie*. Grodno: GrGMU; 2008: 155-163.

Adres do korespondencji

Andrzej Szpakow

Katedra Medycyny Sportowej i Rehabilitacji

Panstwowy Uniwersytet im. Janki Kupały w Grodnie

Ul. E. Orzeszkowej 22, 230023

Tel. +375 (152) 754908

E-mail: shpakov@grsu.by

Praca wpłynęła do redakcji: 27.02.2013r.

Po recenzji: 02.03.2013r.

Zaakceptowana do druku: 04.03.2013r.